

NEKI STILISTIČKI PROBLEMI PRIJEVODA NOVOGA ZAVJETA

Marijan Jerko Fućak

O prevođenju Novoga zavjeta pisao sam u *Spomen-zborniku uz šezdesetu obljetnicu života Bonaventure Duda*. U zaključnom je razmišljanju spomenuto kako bi trebalo promotriti još neke prevodilačke probleme i kako to promatranje ostavljam za drugu zgodu. Ondje je bilo govora o problemima koji dotiču sadržaj uzet čisto materijalno (pitanje predloška, nejasnih i višeznačnih mjesta te neprevedivih riječi i izričaja), a ovdje će biti riječi o problemima prevođenja s čisto formalnoga, stilističkoga gledišta (o prevođenju sinonima, idioma, igara riječi, kovanica i složenica te o stilskim značajkama prijevoda).¹ Ovaj je članak zapravo nastavak onoga pa samo nastavljam i numeraciju naslova (izuzevši zaključke).

2. 4. SINONIMI

Nasuprot problemu višeznačnosti riječi i izričaja (kako prevoditi riječi i izričaje koji imaju više značenja) stoje slučajevi kad u grčkom imamo više izraza koji izrazuju različite zbilje za koje mi imamo samo jednu riječ.

Tako postoje bar četiti glagola koji označuju radnju govora: *agoréuō*, *légō*, *fēmi*, *laléō*. Ima i u hrvatskom jeziku više riječi: govoriti, reći, zboriti, kazivati, besjediti. Ali je teško reći koja što znači u oba jezika i koju valja kojom prevoditi, a pogotovo je teško tu biti dosljedan. Često se takvu pokušaju odupire i kontekst.

Za *ljubav* grčki ima tri različite riječi — *éros*, *filía*, *agápe* — a ljubav se često (npr. u Tit 2, 11) označuje i imenicom *kháris* (koja još znači i milost, naklonost, darežljivost, priklonjivost, dobrohotnost). Glagole *filein* i *agapân* pokušali smo u Iv 21, 15-20 dosljedno prevesti našim adekvatima *voljeti* i *ljubiti*. Ali osjećamo da to nije sasvim adekvatno: na Isusovo dvaput ponovljeno pitanje »Ljubiš li me?« Petar dvaput odgovara »Volim«, a treći je put i pitanje i odgovor izražen glagolom *filein* — *voljeti*. A i tumači ne vide u razlikovanju tih riječi nekoga posebna značenja (Rupčić u svim izdanjima ima samo *ljubiti*). *Molitvu* označuje i imenica *déesis* (možda ta znači prozbenu molitvu) i *proseukhê* (molitva općenito). U prvom slučaju upotrebljavamo riječ

¹ Usp. Eugene A. NIDA und Charles R. TABER, *Theorie und Praxis des Übersetzens unter besonderer Berücksichtigung der Bibelübersetzung*. Weltbund der Bibelgesellschaften 1969, str. 1: Eine neue Auffassung vom Übersetzen. Ovaj je članak objavljen i u *Spomen-zborniku Josipu Horaku uz 75. rođendan...* U ovom članku govorim u množini jer je riječ o prijevodu koji smo radili zajedno Duda i ja, a pišem i na temelju bilježaka koje smo zajedno pravili za vrijeme prevođenja.

prošnja, premda je dvoznačna (znači i prosjakovu prošnju pa teološki neadekvatno zvuči), a neki je smatraju i kajkavizmom (nama je u ovom slučaju potrebna). Nema mo ni dviju riječi za vrlo važan grčki binomij *khronos* — *kairós*, vrijeme obično i vrijeme pogodno, pa obje moramo prevoditi s *vrijeme*.² U grčkom je NZ razvijen i rječnik služnja: *doulos*, *diákonos*, *hyperétes*, *episkopos*. Možda su približni akedvati: sluga ili rob, (po)služitelj, službenik, nadstojnik, ali je dosta teško u prijevodima dosljedno provesti tu adekvatnost. A nije ni posve jasno je li to potrebno i gdje je potrebno, jer ne znamo koliko su to već ustaljene i diferencirane službe. I rječnik djelovanja ima više glagola: *katergázomai* — *práso* — *poiò*. Možda ni tu ne bi trebalo u prijevodu poštovati tu razliku. Ipak nas nekako na to prisiljava Rim 7, 15, gdje se u istoj rečenici nalaze sva ta tri glagola: »Zbilja ne razumijem što radim (*katergázomai*): ta ne činim (*práso*) ono što bih htio, nego što mrzim — to činim (*poiò*).«

Khárisma označuje dar Duha (Rim 12, 1 Kor 12-14), a *dóron* običan dar. U jedini nije moguće riječju sačuvati tu važnu razliku u hrvatskom, ali je u kontekstu ona dosta jasna; u množini za *kharismata* stavljamo kratki oblik (*dari*) da ih bar nekako razlikujemo (inače riječ *karizma* sve više ulazi u naš — i ne samo teološki — rječnik).

Osobit je problem nazivlje za pojedine vidike čovjekova bića: *sôma*, *sárks*, *psyché*, *pneûma*. Prvo treba jako naglasiti: nije riječ o pojedinim sastavnim dijelovima, pa čak ni sposobnostima čovjeka, kako bi se moglo misliti iz naše zapadnjačke antropologije, po kojoj je čovjek npr. sastavljen od tijela i duše. A onda i za »tijelo« i za »dušu« postoji više izraza: postoji *sôma* i *sárks* s jedne te *psyché* i *pneûma* s druge strane. *Sôma* je organizam, cjelokupna organizacija života i sam život, vitalni princip, sveza što povezuje pojedine organe. Latinski je to *corpus*, hrvatski obično — *tijelo*. Ali i *sárks* znači jednostavno *tijelo*, čovjeka, osobnu zamjenicu *ja*, zemaljsko biće, narav, pripadnost čovječanstvu, narodu, podložnost, nekad i slabost (osobito u sintagmi »tijelo i krv«) pa čak i čovjeka ranjena iskonskim padom. I često je vrlo teško razlučiti na kojemu se mjestu upotrebljava u kojem od nabrojanih i drugih značenja. Osobito je teško prevesti izričaj *katà sárka* općenito, a na nekim mjestima napose. Npr. u Rim 1, 3 Pavao tvrdi da je Isus potomak Davidov *katà sárka* — *po tijelu*, kako smo napokon — nakon mnogo razmišljanja i kolebanja — preveli s većinom današnjih stranih i hrvatskih prevoditelja (Rupčić 1-2: »s obzirom na ljudsku narav«). Smisao je: ne po ljudskoj naravi: nego po čisto ljudskom načinu života (možda: kao čovjek).³ *Sárks* bi se inače bar ponegdje moglo prevesti našom starom riječi *put* (stariji su ga tako i prevodili) kad danas ta imenica ne bi isključivo značila putenost, senzualnost, što u Novomu zavjetu gotovo nikad nije smisao pojma *sárks*. Tu smo riječ i upotrijebili ondje gdje smo mislili da taj smisao pristaje. Inače stavljamo uglavnom posvuda *tijelo* i za *sôma* i za *sárks*, osim što na nekim mjestima ne pristaje ni *tijelo*. Tako su u Ef 6, 5 posrijedi *zemaljski* gospodari (*katà sárka*, što možda znači da su gospodari i njihovih tijela, njih samih, jer tekst je pisan u vrijeme robovlasničkoga sustava).

Naročito su pak teška mjesta Kol 1, 22 i 2, 11: *sôma tês sarkós*. Isti izričaj na oba mjesta, ali nije moguće jednako ga i prevesti. U prvom je slučaju riječ o Kristovu ti-

² Usp. A. VANHOYE, *Epistola ad Hebracos. Sectio centralis (cap. 8-8)*. Pontificium Institutum Biblicum. Romae 1966, 111-114.

³ Stanislaus LYONNET, *Exegesis Epistulae ad Romanos (Ad usum privatum auditorum)*. Romae 1957, 16 tumači: »... non certo sec. corpus per oppositionem ad animam, neque, ut puto, sensu proprio secundum naturam humanam, sed secundum conditionem mere humanam.«

jelu, koje je — to je važno naglasiti Kološanima zapletenima u neke nadtjelesne filozofije — od mesa (*tēs sarkós*), što današnji prevodioci prevode: »body of flesh and blood« (oxfordska Biblija), »corps de chair« (BJ), »corps perissable« (TOB), »sterblicher Leib« (Einheitsübersetzung), »smrtno tijelo« (Rupčić), »irdisches Leben« (Lohmeyer). Mi smo preveli »ljudsko tijelo«. U drugom je slučaju riječ o kršćanima koji su svukli *sōma tēs sarkós* — *tijelo puteno*, preveli smo mi, možda ne sasvim precizno, jer je riječ o tijelu koje je konkretno ljudsko tijelo od mesa, ali nismo mogli reći *mesnato* ni *ljudsko*, jer toga kršćani nisu »svukli«. Spomenimo usput da u istom kontekstu (Kol 2, 1) *en sarkí* znači *licem u lice*.

Još je složeniji problem s onom drugom stranom čovjekova bića, onom koju u Bibliji označuju riječi *psykhé* i *pneûma*.

Prvo, *psykhé* nije isto što i *duša* u našem grčko-zapadnom poimanju. To je u Novomu zavjetu ne dio čovjeka kao duša u nas, i ne njegov viši, nego upravo animalni život. Nekad znači jednostavno život (Rim 11, 3: *o glavi mi rade*), živa čovjeka (Lk 12, 19; 1 Kor 15, 45) ili jednostavno osobnu zamjenicu (2 Kor 12, 15). *Pneûma* pak ima još više značenja i dolazi ne samo u vezi s čovjekom: znači najprvo *Duha Svetoga* (više od 20 puta samo u Rim), onda znači: *duh* (najčešće opravdana) *čovjeka* (oko 15 puta u svim poslanicama), pa *duh svijeta* i, napokon, *duh razorni*. Često je vrlo teško razabrati je li posrijedi Duh Božji ili duh čovjekov. Odatle i nesigurnost prevodilaca u pisanju velikog ili malog početnoga slova (npr. u Rim 12, 11; 8, 4-11; 2 Kor 6, 6; Ef 4, 4). To pak uključuje još teži problem: koji je odnos između Duha Božjega i duha ljudskoga u Pavla? Jedni ističu kako u Pavlu Duh Božji duboko odgovara duhu čovjekovu, podiže ga i njime upravlja, drugi pak misle da Pavao u prvom redu ističe razliku među njima.

Poteškoća je još povećana izričajima *pneûma* iza kojega stoji oznaka nekoga stanja. Dobra se stanja pripisuju Duhu, a zla nekom drugom uzroku (u starijim se slojevima Biblije sve pripisuju Bogu). I to još nije sve. Jer sve navedene imenice imaju i odnosne pridjeve: *sarkinós*, *somatikós*, *psychikós*, *pneumatikós*. *Sarkinós* je često (ne uvijek) *puten*, a i *psychikós* ima uvijek negativno značenje (ne dakle: duhovan, nego: naravan ili baš sjetilan — v. npr. 1 Kor 2, 14; 15, 44; 15, 46; Jak 3, 15; Jd 19). U potonjim primjerima imamo čak iz gnosticizma preuzete binomije *psychikós* — *pneumatikós*, što mi prevodimo *naravan* — *duhovan* (Rupčić: *zemaljski* — *duhovan*). Ovdje treba naglasiti: *duhovan* je pridjev od *Duh*, a ne od *duhovnost* (možda bi stoga trebalo govoriti: *naravan* — *Duhov*). Sličan je i gotovo istoznačan binomij *sarkinós* — *pneumatikós*. Potonji član toga binomija zapravo nema adekvata u hrvatskom jeziku: to je svojstvo čovjeka koji je obraćen pa ne živi više svoj život nego život Duha Božjega. S tim u vezi treba nam često posvojni pridjev od *Duh*, a to je *Duhov*, koji smo ponegdje i upotrijebili (npr. u Rim 8, 5), premda u nas postoji i pridjev *duhovski* (prema *Duh*) nasuprot *duhovski* (prema *Duhovi* — *blagdan Duha*).

U poglavlju o »sinonimima« spomenimo još glagole *thélō* i *boûlōmai*. Spioq^{3a} upozorava kako *thélō* često označava želju srca, dok *boûlōmai* znači odlučnu volju ili stalan poredak. Mi imamo samo jedan glagol, *htjeti* (za *željeti* ima drugi glagol: *epithimēō*), pa je teško odlučiti se kako prevesti npr. 1 Tim 2, 4: stoji *thélei*, *Vulgata* ima *vult* te se nekako slabim čini izraz *želi*. Ipak *thélo* ima u Novomu zavjetu taj smisao npr. u Mt 23, 37: »Koliko puta poželjeh skupiti tvoju djecu«, dok *boûlōmai* ima smisao čvrstoga htijenja u Lk 10, 22: »... komu Sin hoće da objavi«. Mi smo u sva ta tri primjera upotrijebili glagol *htjeti*, u Mt 23, 37 i 1 Tim 2, 4 iz straha da teološki ne oslabimo odnosne izričaje, ali je pitanje nismo li ih odveć pojačali, jesmo li dakle preveli pravi smisao.

^{3a} C. SPICQ, *Saint Paul. Les épîtres pastorales*. Tome I. Paris 1969, 365.

Sve to upućuje na potrebu revitalizacije starih i s vremenom zaboravljenih riječi (više smo puta upotrijebili npr. stare riječi otajstvo, podoban, utiha), potrebu proširivanja značenja postojećih riječi (glagol uglaviti upotrijebili smo npr. u neuobičajenu smislu »staviti pod istu glavu« — Ef 1, 10) te stvaranja novih (stvorili smo npr. *Pojavak* za prijevod izvorne riječi *epipháneia*).

2. 5. IDIOMI I IGRA RIJEČI

Svaki jezik, pa tako i hebrejski i grčki, ima svoje idiome i svaki se autor više-manje vješto i kreativno služi i igra riječima ili frazama. Idealno bi bilo takve idiome i fraze, aliteracije i igre prevoditi odgovarajućim stilskim postupcima prevodnoga jezika.⁴ Samo što to nije uvijek moguće ili je moguće samo djelomično. Često nismo mogli pronaći ili zbog uhodane prakse nismo smjeli uzeti takav adekvat pa smo preslikali izvorni idiom ili frazu. Očito je npr. da nije moguće mijenjati zaziv Očenaša *Sveti se ime tvoje*, a nipošto nije otrprve jasno što on znači. Sličan se idiom nalazi u 1 Pt 3, 15: *Kýrion de tòn Khristòn hagiásate* (Očenaš ima: *hagiasthéto*; Mt 6, 9; Lk 11, 2) *en tais kardlais hymôn*. Naši su dosadašnji prijevodi: »Stujte u svojim srcima Krista« (Rupčić), »bлагослiвлjajte« (Žuvić), »posvetite« (Ranjina, 15. stoljeće). Mi smo se poslužili našim idiomom: »Krist neka vam bude svet.« Šimun u Lk 2, 34 proriče da će Isus biti *eis sēmeion antilegōmenon* — znak *osporavan*, preveli smo suvremenim izrazom (Rupčić 3 isto tako, dok je Rupčić 1, 2 imao »znak kojemu će se protiviti«).

Složenica *prosōpolempsia* (Rim 2, 11; Ef 6, 9; Kol 3, 25), latinski *acceptio personarum*, doslovno: *uzimanje osoba* (tj. pretpostavljanje jednih drugima) preveli smo posvuda dobrom hrvatskom riječi *pristranost*. Za prijevod nekih idioma rješenje nam je sugerirala Neovulgata. Ona npr. tipični semitizam *hyiōus tou nimphōnos* (Lk 5, 34) prevodi izričajem *convivae nuptiarum* (a ne kao Vulgata: *filii nuptiarum*) pa smo i mi uzeli riječ *svatovi*. Inače je to tip vrlo česta semitizma složena od imenice *hyiōs* (*sin*) i genitiva kojime se izražuje uzak odnos prema nekome ili nečemu.⁵

Važan je i čest i novozavjetni izričaj *baptisthēnai eis Khristón*. *Baptizein* znači uranjati pa je rekcijska *eis* prirodna: krštenici su se uranjali u krsni zdenac (smjer!) a time i u Krista. Posrijedi je osim toga i neki *brachiloquium* (inače tipičan za semitske jezike): kršteni su da budu Krist, da budu u Kristu Isusu (*einai en Khristō Iēsōu*) opet je vrlo čest i neprevodljiv Pavlov idiom; znači: biti u Kristu osobno, u prenesenom smislu, ali i u Crkvi kao potpunom Kristu). U hrvatskom bi sve to trebalo naširoko opisivati. Ali to je zadaća komentara, a u tekstu smo, u nedostatku boljšeg rješenja, ostavili idiom-kalk. Možda bi ipak bilo trebalo reći barem: »krštenjem ste uronjeni u Krista«. Valjalo bi i istražiti kako se u hrvatskom književnom jeziku upotrebljavaju slični brahiloquiji.

Uzlaziti u Jeruzalem u Bibliji je tehnički termin, a znači hodočastiti. »Uzlaziti« jer se Jeruzalem, pa i Hram nalazio na brdu. Zadržali smo taj termin jer ga smatramo dosta jasnim i karakterističnim.

Osobito je važan idiom *tērein tās entolās* ili *tà rēmata*. Zapadnjak odmah misli na *obdžavanje* ili *opsluživanje zapovijedi*. Ali *terein* znači mnogo više od toga: odražuje afektivan stav brižljiva, pomna, pažljiva, založena *čuvanja* (to je osnovni smisao glagola *tērein-samar*) riječi ili zapovijedi; ne dakle samo legalističko vršenje zakona.

⁴ Usp. NIDA, *Theorie* 44.

⁵ Usp. Maximilianus ZERWICK, *Graecitas biblica*. Romae 1966, br. 42-44.

Stoga i nakon mnogih rasprava s jezičnim stručnjacima ostajemo pri prijevodu *čuvati*.

Igre su riječi nekad značajne pa smo ih — po načelu stilističkog sustava⁶ — nastojali prevesti gdje je to ikako bilo moguće, ali nam to nije uvijek uspjelo. Tipična je igra riječi u Heb 5, 8: *émathen aph'hôn épathen*. Nismo mogli dobiti neku zvučnu igru binomija naučiti — *prepati*, ali smo je dobili u binomiju *prepati* — *slušati*: »iz onoga što *prepati* nauči slušati«. U Gal 4, 17-18 igra se Pavao glagolom *zēloûn*, koji znači: revnovati, cijeniti, založiti se za nekoga. Osobito ga je teško prevesti u mediju. Pavao veli Galaćanima: oni (judaizanti) *revnuju* za vas (da vas osvoje) da biste vi onda *revnovali* za njih. Dobro je — nastavlja Pavao ublažujući svoju misao — biti okružen *revnošću* u dobru zbog dobra: taj smo medij preveli: »dobro je da se za vas *revnuje*«, da se koliko-toliko dobije igra riječi.

Igra riječi u Rim 1, 28 zasijeca u sam smisao: »I kako (pogani) nisu *smatrali vrijednim* (*oukh edokímasan*) držati se spoznaje Boga, Bog ih predade nevaljanu umu (*eis adókimon nouîn*): bolje bi možda bilo prevesti *bezvrijednomu*. Ta igra riječi — zbog semitizma — sugerira kao da Bog provodi starozavjetni *ius talionis*, što je srednjovjekovna teologija formulirala načelom: »In quo quis peccat in illo et puniatur.«

Teško je dobro prevesti i 1 Tim 6, 12-13. Autor tu poziva Timoteja: »Osvoji vječni život *eis hên eklēthēs kai homológēsas tēn kalēn homologíañ enópion pollōn marty-rōn*.« Paralelno s time podjeća ga na Krista Isusa *martirēsantos epi Pontíou Pilátos tēn kalēn homologíañ*. Timotej je dakle, vjerojatno za svoga krštenja, *ispovjedio* lijepe *vjeroispovijed* pred mnogima svjedocima, a Isus je pred Pilatom *posvjedočio* lijepe (*vjero*)*ispovijed*. Kad bi se tako prevelo, igra bi riječi bila spašena i iste riječi u istom kontekstu jednako prevedene. Ali je teško shvatiti kako je Isus pred Pilatom posvjedočio *vjeroispovijed* pa smo *homología* preveli sa svjedočanstvo. Igra se onda događa između riječi svjedočiti i svjedočanstvo. U tom kontekstu zgodno je spomenuti idiom *svjedočili su za nj*, koji smo mi preveli našim idiomom *uživao je dobar glas* (Dj 16, 2).

Neprevediva je igra riječi u Gal 1, 1. Tu Pavao za sebe tvrdi da je *apóstolos* — *odaslanik* ne *apò* — *od* ljudi ni *diá* — *po* kojemu čovjeku, nego *diá* — *po* Isusu Kristu i Bogu. Igra je neobično važna upravo u Gal, gdje Pavao svim snagama želi dokazati da je apostol; želi to dokazati protiv onih koji mu to osporavaju.

Nismo mogli adekvatno prevesti ni jako zbijenu i rječitu igru riječi u 1 Kor 9, 21, gdje Pavao tvrdi: nisam *ánomos Theou* nego *énnomos Khristou* pa nam nije preostalo drugo nego samo opisati smisao: »Nisam bez Božjega zakona, nego u Kristovu zakonu.«

U hrvatskom je isto tako teško, gotovo nemoguće prevesti igru riječi kojom se grad (Babilon, Rim, Jeruzalem) proglašuju Bogu nevjernim u slici bludnice. Teško je jer je u hrvatskom grad muškoga roda, a ne ženskoga kao u hebrejskom, grčkom i u modernim jezicima (die Stadt, la ville, la città). U Otk 18, 2 dodali smo stoga riječ Bludnica uz ime Babilona, da bi mogla biti moguća ta igra riječi. Sličan se problem pojavljuje npr. u Gal 4, 26, gdje je riječ o Jeruzalemu majci te smo morali prevesti: »On je majka naša.«

Sličan, ali ekumenski osjetljiviji problem nameće se u Mt 16, 18. Tu Isus veli Petru: *Sý ei Pétrōs, kai epi taútē tē pétra oikodomēsō mou tēn ekklesían*. Igra je riječi *Pét-*

⁶ Taj sustav veli da treba poštovati ono što je središte, što je središnji stilski element izričaja ili djela. Ako je to npr. sonornost, valja je u prijevodu spasavati i po cijenu terminološke vjernosti. Ups. Alonso SCHÖKEL, Luis, *la parola ispirata. La Bibbia alla luce della scienza del linguaggio*. Braescia (1967), 267.

ros — *pétra*. Ta se igra-aluzija gubi kad prevedemo jednostavo: »Ti si Petar i na toj stijeni...« kako su prevodili prijašnji naši prijevodi (Vuk, Zagoda, Šarić), koji ili nisu vidjeli ili nisu uvažili problema. Stoga smo uz ime Petar dodali i prijevod *Stijena* da bude jasna aluzija. To smo rješenje, malo modificirano, preuzeli od Dude (»Ti si Petar-stijena«) i Rupčića: »Ti si Petar (= stijena)...«. Slovenski prijevod, u dva ekumenska izdanja, ima: »Ti si Petar (Skala) in na to skalo...« (Ljubljana 1984). Dva novija srpska prijevoda (A. Birviš, Izdanje Hrišćanskog pregleda u saradnji sa Biblijskim društvom u Beogradu, Beograd 1986; Dr. Dimitrije Stefanović, M. C. S. »Bethel«, 2534 Orvin — Suisse) imaju slično rješenje: »Ti si Petar (stena) i na toj steni...« Birviš se od potonjega razlikuje samo po tome što stenu u zagradi piše kurzivom. Zanimljivo je rješenje prijevoda *Knjiga o Kristu* (Duhovna stvarnost — Zagreb 1981): »Ti si Petar, kamen; a na ovoj stijeni...« To je očit, ali ne posve točan prijevod *Living Bible*, koji ima: »You are Peter, a stone; and upon this rock...« Zajednička je nedosljednost oba ta prijevoda: dva korijena (*kamen-stijena; stone-rock*) dok je u izvorniku samo jedan (*Pétros-petra*). Istina, postoji i problem različitih rodova. Šteta što nemamo imena Stjenko ili nekoga sličnoga. Možda bi ga trebalo uvesti pa bi prijevod glasio: »Ti si Petar-Stjenko i na toj stijeni...« Ipak, zvučilo bi to dosta neobično. U navedenom je hrvatskom prijevodu problematična i suprotna rečenica, još od glavne odvojena točkom i zarezom (kao i u engleskom): »Ti si Petar; a na ovoj stijeni...« A ni *epi taíte* neće biti na ovoj (to bi prije značilo *epi tède*), nego znači radije *na toj*. Njemački prijevod engleske *Living Bible* (*Hoffnung für alle*, 1983) prevodi taj stavak: »Du bist Petrus, ein Fels. Auf diesen Felsen...« Zadržava isti korijen, nema suprotnosti, ali uvodi točku i novu rečenicu (sva kritička izdanja, katolička i protestantska, imaju zarez). *The New English Bible* (prijevod 12 protestantskih denominacija, njihovih saveza i biblijskih društava) ima: »You are Peter, the Rock; and on this rock...« *A Good News Bible* (ABC New York 1976) prevodi: »you are a rock, and on this rock foundation...« U romanskim jezicima nema problema (*Petrus-petra; Pierre-pierre; Pietro-petra*). Ipak Osty prevodi: »Tu es Pierre (Roc) et sur ce roc...«

Hrvatskom smo igrom riječi ponegdje sugerirali adekvatnost inače neprevedivih riječi. Tako igra »nije se kao plijena držao... nego sam sebe »opljeni« (još pod navodnicima) u Fil 2, 7 daje rješenje za prijevod aorista *ekénōsen* (Vulgata: *exinanivit*), za koju jednostavno nemamo adekvatne riječi.

2. 6. KOVANICE I SLOŽENICE

Osobit su prevoditeljski problem nove riječi i složenice koje su pojedini autori (najčešće Pavao) stvorili da bi izrazili nove zbilje koje su imali priopćiti ili da bi ih izrazili što dojmljivije. Adekvatan prijevod često traži da se to prevede isto tako novostvorenim riječima.

Svojevrsna se igra riječi krije u nazivu *ho kathémenos* u Otk 19, 11. Mnogi prevode jednostavno: jahač, konjanik (riječ je o nekome tko sjedi na konju), kao na sličnim mjestima u Otk kad je riječ o anđelima. Ali ovdje *ho kathémenos* jako podsjeća na onoga tko sjedi na (nebeskom) prijestolju. Trebalo bi prevesti i taj prisjećaj. Rupčić 1 je to, čini se, osjetio pa mjesto suprotne rečenice stavlja novu rečenicu: »Onaj, koji na njemu jaše.« Novom je pak rečenicom prekinuo stalna iznenađenja u ritmu rečenice (nasuprotne). Posrijedi je retorska fikcija koja želi pozornost usmjeriti baš na toga »sjededegega« (poteškoća je i nesklonjivost participa prezenta u hrvatskom). Mi smo je pokušali sačuvati tako da smo ostavili suprotnu rečenicu i član preveli s On (veliko početno slovo!). Rečenica onda glasi: »I gle, konj bijelac, a na nj sjeo On, zvani...«

Nekad pak grčki izvornik traži kovanje novih riječi jer očituje pojmove kojih u Vulgati nije bilo ili ih nismo zapažali. Uzmimo glagol *latreúō* i *leitourgēō*, za koje u hrvatskom jednostavno nemamo adekvatnih riječi. Označuju kult, bogoslužje — izraelsko, Kristovo, apostolsko, kršćansko: sav život i djelovanje Krista, apostola i kršćanina jest bogoslužje (*leitourgēō* se upotrebljava isključivo u tom smislu). Kao primjer neka posluži Rim 1, 9. Tu Pavao tvrdi: »Bogu duhom svojim (ili: u duhu — *en tō pneūmati*) *latreúō*.« Sve što radi i živi jest kult, bogoslužje. Tako i prevode suvremeni prijevodi: »Je rend un *culte* en mon *ésprit*« (TOB), »je rend un *culte* spirituel« (BJ). Mi bismo morali prevesti »u duhu bogoslužim«, što je u nas neobično pa smo s drugim prijevodima (npr. Vaccari) preveli *služim* (kao i Rupčić te već Vuk i Škarić). Dakako, to je jako općenit prijevod i jedva da će dočarati Pavlovu misao. Nekako smo sretnije ruke bili u prijevodu imenice *leitourgós* u Rim 15, 16: tu se Pavao proglašuje *leitourgós* — preveli smo *bogoslužnik* (možda bi bolje bilo *bogoslužitelj* — Isusa Krista među poganima, *hierourgoûn*, doslovno »svetodjelatelj« — preveli smo svećenik (premda ni ovdje ni nigdje u Novome zavjetu ne piše *hiereús* za pojedina čovjeka: to je u Novome zavjetu samo Isus Krist ili sav narod) — evanđelja Božjega. Potonje je mjesto osobito važno pa ga valja i precizno prevesti: pokazuje da je »svetodjelatelj« — svećenik u prvom redu misionar i da je liturgija sve misionarsko djelovanje. Ali eto, prevoditeljske su mogućnosti jako ograničene.

Na sličan je način, čini se, važan i tekst Fil 2, 25. 30: Zajednica je u zatvoru Pavlu poslala svoga poslanika i liturga njegove potrebe (= da mu poslužuje u potrebi) — Epafrodita, koji se za djelo Kristovo smrti sasvim približio da nadoknadi *posluživanje* (*leitourgía*) koje mu oni nisu mogli pružiti. Nije do kraja razriješeno pitanje je li posrijedi obični govor bez ikakva religioznoga prizvuka ili je pak namjerno upotrebjen »liturgijski« govor da označi sakralno bogoslužno značenje kršćanskoga karitasa. I je li se tehničko značenje te riječi u kršćanskom rječniku razvilo iz ovih tekstova, mimo njih, neovisno o njima ili i na temelju njih. Svakako, trebalo je sačuvati bar prizvuk toga pojmovlja tako važnoga.

Veoma su važne u Novome zavjetu dvije srodne riječi — *epipháneia* i *parousía*. Prva dolazi u 2 Sol 2, 8; 1 Tim 6, 14; 2 Tim 1, 10; 4, 1. 8; Tit 2, 13, druga u Mt 24, 3. 27; 1 Kor 15, 23; 1 Sol 2, 19; 3, 13; 4, 15; 5, 23; 2 Sol 2, 1. 8. 9; Jak 5, 7; 2 Pt 1, 16; 3, 4. 12; 1 Iv 2, 28. *Paréimi* znači *tu sam*, nazočan sam ili prisutan. *Parousía* je prema tome Prisutnost. Vulgata je redovito prevodi s *adventus* (osim u 2 Tim 1, 10: *illuminatio* i u 2 Pt 1, 16: *praesentia*) pa se i u nas dosad uvijek prevodila riječju *Dolazak* (misli se na drugi Isusov dolazak). *Epiphainō* znači *pojavit* se. Obje su riječi preuzete iz grčke religije, a u kršćanstvu važne pa je trebalo naći adekvat za ovu potonju. Stvorili smo ga uz pomoć književnika Ladana po uzoru na prvu te *epipháneia* prevodimo novokovanicom *Pojavak* (*Pojava* ne odgovara jer *pojava* je *phainómeon*). Osobita je potreba nove riječi u 2 Sol 2, 8, gdje se u uskoj sintagni nalaze obje spomenute riječi: *tē epipháneia tēs parousias* — *pojavkom Dolaska*.

Na sličnu nas kreativnost potiče i izričaj *alētheúontes en tē agápē* u Ef 4, 15. *Aletheúein* znači prvotno istinu govoriti (naspurot lagati), ali u ovom kontekstu znači istinu, tj. evanđelje navješćivati (npr. Gal 4, 16), istinu čuvati nasuprot zabludi i kolebanju, čvrsto držati istinu (Bisping), istinu njegovati (Staab), uz istinu prijanjati (Huby), istinu živjeti (BJ) ili činiti (Vulgata, Škarić: »dilujemo istinito«). Sve to u ljubavi. Posrijedi je »življena istina koja se izgrađuje u ljubavi... *alētheúō*... ima smisao: biti istina... ja sam življena istina! *En agápē*... označuje posredovanje, pa je prema tekstu ljubav ono što čini da sam ja življena, egzistencijalna istina evanđeoske vjere. U tome smislu baš po ljubavi postaje moja vjera istinitom, jer nije istinita sna-

gom neke logičke istine nego egzistencijalne: živeći ljubav, evanđelje je u meni ostvareno kao život i u tom smislu je obistinjeno.«⁷

Kako sve to prevesti u dvije riječi? U tjesnacu traženja skovali smo analogan glagol *istinovati* i ostavili ga u participu, u sintagmi kakva je u izvorniku — *istinujući u ljubavi*.

Uznepredovala je egzegeza pomogla i da se Mt 1, 19-20 prevede adekvatnije. Garondje nije uzročni (*jer*) nego eksplikativni veznik (*doista*), a Josip nije naumio (*ebouléthē*), nego se *bavio mišlju* (Duda) ili *smišljaše* (DF) otpustiti Mariju. Isto je tako novija biblijska teologija shvatila vrijednost riječi *semeion* u Iv. Ta riječ upućuje da su Isusova (čudesna) djela znak onoga što Isus jest, što Bog u njemu nudi, pa i znak budućega djelovanja Crkve, a ne tek dokaz njegova božanstva ili autentičnosti, kako se donedavno mislilo. Katezezi i apologetici trebalo je ovo potnje pa su stariji prijevodi tu riječ mahom prevodili imenicom *čudo*, dok Evanđelja tom riječju — grčki *téras* — nikad ne označuju Isusovo djelovanje. Tako još prevodi Rupčić 1 i 2 (preuzeto i u Bibliji). Duda je osjetio da je teško od *čuda* odmah prijeći na znak pa je upotrijebio *čudesni znak*. U zajedničkom smo prijevodu (DF) rehabilitirali staro značenje i hrvatsku riječ *znamenje*, koje onda ima i Rupčić 3, a Ladan je (*Evanđelje po Ivanu*) umjesto te po obliku zbirne imenice stavio napokon *znak*. Možda bi u narednim pokušajima valjalo preuzeti svečaniju i obilježenu riječ *znamen* (Matoš: »Oj Kroacijo, što si duša, jezik, majka, a ne znamen«).

Slično je u svjetlu novije arheologije jasno da je kamen s Isusova groba bio ne *odvaljen*, nego upravo *otkrljan* (kotrljao se po žlijebu isklesanu ispred ulaza u grob).

Zanimljiv je i slučaj Iv 16, 13: Isus govori o »Duhu Istine« *ho hodegēsei* vjernike u svu istinu. Vulgata je taj glagol prevela s *docebit* pa su i naši prijevodi po njoj imali: npr. Ranjinin: »naučiti bude vas svu pravdu«, Žuvić: »poučit će«, Šarić je zadržao trenutni glagol, ali je uzeo drugi — *uvest* *će*. Tako prevodi i Rupčić u prva dva izdanja. Zagoda je osjetio da grčki glagol u korijenu ima *put* (*hodós*) pa je preveo *uputit će*. Napokon je Duda — već u svjetlu novoga shvaćanja postupnosti objave — preveo trajnim glagolom — *upućivat će*, što je — kao i gotovo sva njegova Evanđelja — ušlo u naš prijevod. Rupčić u 3. izdanju ima *vodit će*, što potvrđuje i Neovulgata, koja ima *deducet*. Kako se vidi, prijevodi se uzajamno izazivlju i dopunjavaju. Ti su izazovi osobito plodni kad su prijevodi popraćeni kritikama. Tako npr. Škrinjar kritizira Zagodin prijevod imenice *anatolē* (»istok«, po Vulgati: *Oriens*),⁸ što je Dudu upozorilo na traženje novoga rješenja. Po smislu se odlučio za *Mlado sunce*, što se nekima nije sviđalo, ali je potvrdu za taj izričaj našao naknadno u Matoša pa je to rješenje zadržano i u njegovu i u našem zajedničkom prijevodu. Slično nam je Šenoa sugerirao rješenje za particip *sōzómēnoi* u Dj 2, 47 i 1 Kor 1, 18. U *Zlatarevu zlatu*⁹ naišli smo na riječ *spasenica*, koja nam je na navedenim mjestima sadržajno i stilski jako dobro došla (dok u 2 Kor 2, 15) stilski nije odgovarala).

⁷ P. Maria José DIAZ-ALLEGRIA, *Otvoranje Crkve u suvremenom svijetu: Svesci* KS 19-20/1970—1971, 75-76; SCHLIER, Heinrich, *Der Brief an die Epheser*. Düsseldorf 1965, 205.

⁸ »Nicht ganz richtig ist... *anatolē* mit 'Sonne'... übersetzt«: *Biblica* 22 (1941) 201.

⁹ Izd. Minerva. Zagreb 1932, str. 30 i 53.

Na sličan bi način trebalo naći hrvatske riječi a pojmove *oikodomēō* — aedificare — zidati, izgrađivati u moralnom smislu, *eulogēō*, blagoslivljati — Boga (Ef 1, 3; 1 Kor 14, 16), *ekklesia*, tj. saziv, zbor, sastanak, skup, zborovanje, što se nimalo ne osjeća u hrvatskoj riječi Crkva; *homologēō* — ispovijedati, u smislu slaviti, hvaliti Boga (a za to postoje i druge grčke riječi). Svojevrsan je problem i prijevod glagola *phronēō* — spaere — shvaćati, misliti na, zanositi se, oduševljavati se, baviti se, ponirati u, sumisliti se (Fil 2, 5). Strani su prijevodi: *pensare a, volgere la mente* (Vacari), *trachten* (Herderova Biblija), *gesinnt sein* (Einheitsübersetzung), *se comporter* (TOB), *s'attacher* (Osty). Preveli smo konačno: »neka u vama bude isto mišljenje« (Fil 2, 5) i »težite za« (Kol 3, 2). Škarić ima *čutite*. Jedan dio značenja prevodi sintagma *imati ukus*, ali ona ne sadrži dinamičkog aspekta grčke riječi.

Jednako je tako teško pronaći adekvatan izraz za *sōphronismōs* (2 Tim 1, 7). »Posrijedi je krepost koja sadrži 'buon senso', osjećaj za mjeru, uravnoteženost, razboritost, 'zdravlje uma i duha' (Krizostom), krepost koja nadahnjuje kreposno djelovanje u svim okolnostima života.«¹⁰ Evropski su prijevodi: *assennatezza, maîtrise de soi, Zucht, self-discipline*. Mi smo preveli riječju *razbor*, sve i svjesni da je to odveć intelektualistički prijevod te ne odražuje aktivnoegzistencijalnu konotaciju izvornoga pojma.

Trebala bi nam i dobra riječ za važan novozavjetni pojam *parrēsia*, važan jer određuje osnovno kršćaninovo držanje pred Bogom i ljudima.¹¹ To je složenica od dvije riječi: *pân + rēma* — sva(ka) riječ. Atenjani su njome označavali demokratsku slobodu govora. U Dj znači povjerenje i smjelost pred ljudima bez pridržaja navješćivati evanđelje (Dj 4, 13. 29. 31). U 1 Iv tom se riječju označuje sigurnost i zaufanost pred Bogom u molitvi (5, 14) i na dan Suda (2, 28; 4, 17). Slično i u Ef stoji u paralelizmu sa slobodnim pristupom k Bogu (3, 12), a tako i u Heb znači pravo na slobodan pristup k Bogu: ne samo vanjsko pravo, pa ni samo nutarnji čovjekov stav, nego Božji dar, ovlaštenje (Heb 3, 6; 4, 16. 10. 19. 35), kojemu je temelj sinovstvo Božje u Kristu i čega nije bilo još u Starome zavjetu. Otprilike: kršćanin se ničega ne boji i ne boji se otvoreno govoriti ni pred Bogom ni pred ljudima, jer je dijete Božje. Ta se riječ, očito, ne može prevoditi na svim mjestima jednako jer su joj značenja različita u različitim novozavjetnih pisaca, pa smo ga različito i prevodili, tražeći uvijek neku šrodnost s osnovnim značenjem: neustrašivost, smjelost u Dj, pouzdanje u 1 Iv i Ef, smjelost i slobodno pouzdanje u Heb.

Trebao bi nam i prikladan hrvatski izričaj za grčku sintagmu *parangelian paratithemai soi* (1 Tim 1, 18). *Parangelia* je istodobno i pouka i uputa i zadaća i mandat i upozorenje i priopćenje, a *paratithemai* znači prepustiti brizi drugoga, povjeriti (npr. Lk 12, 48; Dj 14, 23) nekome tko će morati primljeno vratiti (Lk 23, 46); uključuje i ideju predaje (2 Tim 2, 2), a medij sugerira i vjernost prenositelja prema primljenoj predaji. Kako to sve reći u jednoj ili dvije riječi? Preveli smo: »Taj ti zadatak predajem.« Taj prijevod prilično dobro izriče element predaje, ali bi ga trebalo upotpuniti onim što izriče glagol *povjeriti* ili izričaj *staviti na srce*. A u svemu tome još nema ideje vjernosti ni potrebe vjerno prenositi i vratiti primljeno.

¹⁰ Pietro DA AMBROGGI, *le epistole pastorali di S. Paolo*. Torino-Roma (1952) 184.

¹¹ Usp. A. VONHOYE, *Epistula ad Hebraeos* I, 71.

Osobito je teško prevesti izvornu riječ *episkopos*, kojom se označuje služba u prvobitnoj Crkvi. Nije posrijedi služba biskupa u kasnijem i današnjem smislu. A nije dovoljno jasno što je ta služba zapravo bila. Svjetski prijevodi tu riječ ostavljaju uglavnom neprevedenu. To pak nije u nas moguće jer *episkop* u istočnoj Crkvi znači baš biskupa. U našem smo prijevodu od Škarića preuzeli riječ nadglednik, koja samo doslovno preslikava grčku složenicu.

U odsječku o složenicama spomenimo još niz od dvadesetak (na pedesetak mjesta upotrijebljenih) vrlo važnih Pavlovihi složenica sa *syn-*. Na više su mjesta vrlo važne jer odražuju Pavlovu mistiku sraslosti kršćana s Kristovim misterijem: *synstauróe*, *synpáskhō*, *syntháptomai*, *synegetrō*, *symmorphízomai*, *symmorphos*, *synklēronómos*, *synkoinonēō*, *synkōinonós*, preveli smo stoga sa suraspet sam, supatnik, suukopan, suuskrsnuo sam, suobličen, subaštiničnik, suzajedničnik, po uzoru na mnoge hrvatske složenice toga tipa (sučuvstvovati, suoptužen, supotpisati). I *syssōma* smo (u Ef 3, 6) preveli sa *sutijelo*. U drugim smo slučajevima tu usku povezanost izrazili prijedlogom *zajedno s*, jer sam *s* ne izražava dovoljno tu povezanost i zajedništvo nego samo neku konkomitanciju. Imamo tako npr. »živjeti zajedno s njime« (*synzāō*, Rim 6, 8), »zajedno s njime uskrisi« (*synegetrō*, Ef 2, 6), »s njime zajedno trpimo, da se zajedno s njime i proslavimo« (*synpáskhō... syndoksázō*, Rim 8, 17) i sl. Ali nismo mogli biti posve dosljedni jer kontekst nije, naravno, posvuda isti. Negdje je riječ o zajedništvu među ljudima, koje očito nije tako usko kao ovo s Kristom.

Osobit se problem postavlja u vezi s analognom složenicom u Lk 9, 51. Tu se veli da se Isusov uzlazak u Jeruzalem dogodio *tō symplērousthai tās hēmeras tēs análēmpseōs autoū*. Nije jasno da li taj *sym-* znači da se time misli na ispunjenje J1 3, 1sl i aludira na Duha iz Dj 1, 8. U tom bi slučaju trebalo sačuvati i *sym-* i *-plērousthai* — »suispuniti« — ali ta riječ neobično zvuči, a teško je i njome sastaviti hrvatsku rečenicu.

Od drugih složenica samo spominjemo neke (nastajale su često u procesu mnogih konzultacija i razmišljanja): *logomakhía* — *rječoborstvo*, *philaútoi* — *sebeljupci*, *philargiria* — *srebroljublje*, *kenophōnia* — *praznorječje*, *syntrophos* — *suothranjnik*.

2. 7. STILSKE ZNAČAJKE

Jedno od osnovnih prevoditeljskih načela jest načelo stilističkoga sustava: prevoditelj mora pomno — intuicijom, analizom, različitim pokušajima — otkriti osnovni sustav djela ili njegovih dijelova. Stilistički je sustav središte oko kojega se organizira i sastavlja cijelo djelo, pa mora biti i središte prijevoda odnosnoga djela.¹²

Tako je npr. potrebno uočiti da je u Heb središte stilističke strukture Isus: njegovo mjesto u pojedinim dijelovima vrlo je pomno pripravljeno (Heb 3, 1; 4, 14; 6, 20; 7, 22; 12, 2 12, 24).¹³

U Fil 2, 11 težište je u izričaju *na slavu Boga Oca*, koji se nalazi na kraju rečenice, a ne (kako bi se apologetski moglo shvatiti) na izričaju *svaki će jezik priznati*. Stoga smo i u prijevodu na kraju rečenice ostavili ovu prvu sintagmu premda to baš nije glatko u hrvatskom stilu i ritmu.

¹² Usp. Alonso SCHÖKEL, *La Parola* 267.

¹³ Usp. A. VANHOYE, *Epistula ad Hebraeos. Textus de sacerdotio Christi*, str. 38.

Isto načelo stilističkoga sustava i ritma traži da prijevod ne bude parafraza, opis, nego da što tjesnije odražuje izvornik ne samo s obzirom na sadržaj nego i s obzirom na izričaj.¹⁴ Napasti je prepričana prijevoda osobito teško odoljeti na mnogim mjestima u Pavlovim poslanicama, jer je teško adekvatno prevesti njegovu zbijenost, krajnost, nagle prijelaze, nedorečenost, neizgladenost, dijatribe, nervozan i neujednačen stil, poredak riječi, strukturu rečenice. Tu se prevoditelj mora stalno odlučivati između jasnoće i stilističke (a time i sadržajne) vjernosti izvorniku. I prirodno je da netko na prvo mjesto stavlja jasnoću, drugi pak vjernost.

Dosta je u tom pogledu usporediti naš prijevod i zagrebačku Bibliju. Primjera ima mnogo. Evo nekih: Rim 11, 13 DF prevodi: »Ja kao apostol poganâ službu svoju proslavljam«, a Biblija (Rupčić): »U svojstvu apostola poganâ, ja vrlo cijenim i zato brižno obavljam svoju službu« (Zerwick:¹⁵ »*doksázō*: honore afficio; magni facio ideoque sedulo obeam«). U Rim 12, 6-9 Rupčić 7 puta monotono ponavlja izričaj *tko ima dar* kojega u izvorniku nema:

»Imamo različite darove, već prema danoj nam milosti. Tko ima dar proricanja, neka proriče u omjeru s vjerom! Tko ima dar posluživanja, neka poslužuje! Tko ima dar poučavanja, neka poučava! Tko ima dar tješnja, neka tješi! Tko dijeli, neka dijeli darežljivo! Tko vrši starješinsku službu, neka je vrši brižno! Tko čini milosrđe, neka ga čini veselo! Neka vaša ljubav bude bez pretvaranja!«

DF prevode zbijenije, po izvorniku:

»Dare pak imamo različite po milosti koja nam je dana: je li to prorokovanje — neka je primjereno vjeri; je li služenje — neka je u služenju; je li poučavanje — u poučavanju; je li hrabrenje — u hrabrenju; tko dijeli, neka je darežljiv; tko je predstojnik — revan; tko iskazuje milosrđe — radostan! Ljubav nehinjena!«

Slično Rupčić u 2 Kor 6, 8-10 sedam puta izvorniku dodaje nasuprotni izričaj *čini se... a zapravo*:

»Čini se da smo zavodnici, a zapravo smo poštteni; čini se da smo nepoznati, a zapravo smo poznati; čini se da umiremo, a zapravo evo živimo; čini se da smo kažnjavani, a zapravo nismo ubijani; čini se da smo žalosni, a zapravo smo uvijek veseli; čini se da smo siromasi, a zapravo smo oni koji mnoge obogaćuju; čini se da smo ljudi bez ičega, a zapravo smo oni koji obogaćujemo sve.«

DF taj odlomak prevode:

»... kao zavodnici, a istiniti; kao nepoznati, a poznati; kao umirući, a evo živimo; kao kažnjeni, a ne ubijeni; kao žalosni, a uvijek radosni; kao siromašni, a mnoge obogaćujemo; kao oni koji ništa nemaju, a sve posjeduju.«

Izvornik sve to izriče prilogom *kao* (*hōs*) s pridjevima i participima.

Pavlov uzvik »Vama na sramotu govorim« (*pròs entropên hymin légō*: 1 Kor 6, 5) Rupčić preriče ovako: »Neka vas je stid što sam prisiljen ovo govoriti« (po Zerwickovu tumačenju: »Pudori vobis est seu pudeat vos, cuod hoc dicere cogor«).

2 Kor 4, 8-10 prevode DF:

»U svemu pritisnuti, ali ne pritješnjeni; dvoumeći, ali ne zdvajajući; progonjeni, ali ne napušteni; obarani, ali ne oboreni — uvijek umiranje Isusovo u tijelu pronosimo...«

¹⁴ Usp. Alonso SCHÖKEL, *La Parola* 267.

¹⁵ *Analysis philologica Novi Testamenti*. Romae 1960, 354.

Prijevod pokušava sačuvati zahuktalost i igru riječi izvornika. Rupčić to prevodi:

»U svemu trpimo nevolje, ali nismo u tjeskobi; ne znamo kamo bismo se okrenuli (Zerwickovo tumačenje: *aporoûmenoi* — sum sine via, nescio quo me vertam«), ali ne očajavamo; progone nas, ali nismo ostavljeni u pogibli; obaraju nas na zemlju, ali nismo uništeni. Mi svuda na svom tijelu nosimo smrtne patnje Isusove.«

Pavlov sažeti poziv *horêsate hēmàs* (2 Kor 7, 2) DF prevode: »Shvatite nas«, a Rupčić: »Napravite nam više mjesta u svojim srcima« (Zerwickovo tumačenje: »Concedo plus spatiii in animo meo«).

Pavlovu vjerničku ispovijed (1 Kor 4, 12-13) DF prevode po izvorniku participijalno sažeto: »Proklinjani blagoslivljamo, proganjani ustrajavamo, pogrdivani tješimo.« Rupčić je opisniji i mnogo mirniji od izvornika: »Vrijeđaju nas, a mi blagoslivljamo; progone nas, a mi strpljivo podnosimo.«

Iz svih je tih primjera jasno: naš je prijevod naumice išao za tim da odrazi i jezgrovitost, uzavrelost, zahuktalost i igru riječi izvornika, jer sve to spada na poruku. Dakako, u Rupčiću ima drugih mjesta koja su bolje uspjela nego u DF. Navedenim primjerima ne kanim obezvrijediti Rupčićev prijevod niti ga proglasiti neuspjelim, nego želim samo ilustrirati jedno važno prevodilačko načelo, koje, čini se, Rupčić nije dovoljno vrednovao. Osobito ga pak malo vrednuju suvremeni tzv. dinamički prijevodi, makar je po teoriji tih prijevoda na prvomu mjestu dojam koji prijevod ostavlja na primaoca-čitatelja i reakcija ovoga potonjega.

Poseban je problem prevođenje biblijskih paralelizama. Ne toliko verbalnih i klasičnih koliko pojmovnih. Tako u Rim 3, 1-4 imamo trostruki (zapravo četverostruki) pojmovni paralelizam: *pisteuō (pistis), alēthēs, dikaiōō — apistéō, (apistia), pseustēs, adikia*. Poruka je i u toj igri i paralelnosti nasuprotno sukladnih pojmova, od kojih svaki ističe svoj vidik zbilje. Pojmovno je riječ o vjernosti-nevjernosti, ali je ona izražena različitim paralelnim riječima te se tako snažnije doimlje. Preveli smo, sve i na uštrb jasnoće: *povjereni (vjernost), istiniti, pravedan — iznevjerili (nevjernost), lažac, nepravda*.

Tipičan je primjer zbijena izričaja Rim 1, 16: »(Evangelje) je snaga Božja na spasenje svakomu tko vjeruje *Ioudaïō te prōton kai Hēlleni*. Naši su dosadašnji prijevodi: »a najprije Židovu i Grku« (Vuk), »najprije Židovu, a i Grku« (Zagoda), »kako, u prvom redu, Židovu, tako i Grku« (Rupčić), »najprije Židovu, pa Grku« (Šarić). Mi smo, po ovom potonjemu, stavili: »Židovu najprije, pa Grku«. Sličan je izričaj i u Rim 2, 9-10.

Naročito su pak težak problem u izvorniku neizgladeni, nedovršeni, nervozni i neujednačeni tekstovi. Stručnjaci govore o napasti prevoditelja da bude jasniji, do-rečeniji, smireniji i ublaženiji od izvornika. Ali tim napastima jednostavno nije moguće uvijek umaći. Neizgladenih rečenica u Pavla ima dosta. Evo primjerâ: U Fil 1, 27 Pavao potiče Filipljane neka se ponašaju dostojno evangelja *hîna eite elthôn kai idôn hymàs eite apôn akoïō tã per hýmôn hōti*. Grčki naveden dio rečenice jest umetak između dvije zavisne rečenice. Neizgladenost je u usporednoj (*eite... eite*) neusporednosti (particip + particip — particip + present). Doslovan bi prijevod bio: »da bilo došavši i gledajući vas, bilo nenazočan bijući slušam što je s vama da...« U prijevodu smo morali sve prebaciti u svršena vremena pa prijevod glasi: »pa — došao ja i vidio vas ili nenazočan slušao što je s vama — da...«

Nedorečenu smo rečenicu — kao i BJ, TOB, Osty i dr. — ostavili u preteškom tekstu Rim 5, 12: »Zbog toga, kao što po jednom Čovjeku uđe u svijet grijeh i po grijehu smrt, i time što svi sagriješiš, na sve ljude prijeđe smrt...« rečenica je u izvorniku nedovršena ili nejasna. Neki je prijevodi pojašnjavaju. Po njima naša Biblija: »Prema tome, kao što po jednom čovjeku uđe grijeh u svijet, a po grijehu smrt, tako smrt prijeđe na sve ljude...«

Navedeni primjeri pokazuju naše stalno nastojanje da ne prepričavamo, nego da što je više moguće sačuvamo izvornu preciznost, konciznost, umetke, nagle prijelaze, prijelaze npr. od upravnoga na neupravan govor, promjene subjekta itd. Primjera tu ima jako mnogo i nemoguće ih je sve navesti.

Taj nam je stav diktirao ostaviti i ne dotjerivati neusklađenu rečenicu npr. u 1 Kor 12, 27-28: »Vi ste tijelo Kristovo i, pojedinačno, udovi. I neke postavi Bog u Crkvi: prvo za apostole, drugo za proroke, treće za učitelje; onda čudesa, onda dari liječenja; zbrinjavanja, upravljanja, razni jezici.« Smatrali smo da je rečenica jasna, a i rječitija nego s dodacima na koje se odlučuju drugi prevoditelji da bi povezali prvi i drugi dio rečenice: »Zatim je dao dar čudesa, onda dar...« (Rupčić), »dolazi zatim dar...« (TOB), »onda su to čuda...« (Osty), »onda ima čuda, onda...« (BJ), »pa oni koji čine čudesa, koji imaju dar...« (Knjiga o Isusu) i sl.

Ovdje bi još valjalo govoriti o prevođenju glagolskih vremena i vidova (analognih u grčkom i hrvatskom jeziku), o pisanju zamjenica i pridjeva iza imenice, o prijevodu poretka riječi u rečenici, o stilističkoj (i sadržajnoj) vrijednosti interpunkcija, ali zbog prostora ostavljam to za neku drugu zgodu.

ZAKLJUČAK

Naveo sam samo neke primjere prevođenja Novoga zavjeta koji dodiruju stilističku stranu prijevoda. Ima ih, dakako, mnogo više. Navedeni su primjeri, nadam se, upozorili na aspekte prijevoda o kojima se obično mnogo ne razmišlja. Pokazali su osim toga da je prijevod gotovo neprekidan niz opcija, opredjeljenja za ovu ili onu mogućnost i stranu teksta. Različiti prevoditelji imaju na pameti i uvažuju različite aspekte: u jednih preteže jedan u drugih drugi aspekt. Teško je uspostaviti pravi omjer i ravnotežu. A teško je i nemoguće da svi jednako sude. Jer prosudba i izbor mogućnosti ovisi o izobrazbi, stavu, stručnosti (egzeget, egzeget i lingvist), mogućnostima (pojedinaac ili ekipa, raspoloživo vrijeme i sredstva). Ali izbor bi najviše imao ovisiti o vrsti prijevoda koji se kani ostvariti. Vrsta pak prijevoda ovisi o njegovoj namjeni: prijevod može biti namijenjen studiju, radu na tekstu, osobnom čitanju, evangelizaciji, liturgiji. A svaka od tih namjena i vrsta mora opet imati na pameti konkretnu čitatelje, njihove potrebe i mogućnosti: upućene, neupućene; vjernike (različitim denominacija ili ekumenski usmjerene) ili širi krug ljudi (kojemu su npr. namijenjeni dinamički prijevodi naših dana); priproste ljude ili literarno obrazovane, sa širim ili užim kulturnim ili vjerničkim interesima.

A i Novi je zavjet sam ne jedna kniga, nego 27 knjižica vrlo raznorodnih tako da je potreban primjeren pristup svakoj od njih.

Ne postoji savršeno prenošenje poruke ni unutar jednoga te istoga jezika, a kamoli posredstvom prijevoda. Prevoditelj se uvijek iznova nalazi pred nizom nasuprotnih i različitih prevoditeljskih ideala, koji ga sile na izbor između npr. sadržaja i izričaja, između smisla i stila, između istosti i istovrednosti itd.

Ovaj se članak htio pozabaviti stilističkom stranom prijevoda Novoga zavjeta te pokazati da i ona spada na sadržaj poruke. Jer poruka bitno ovisi o književnom obliku i stilu u kojem je izrečena.